

ביאורים

480 ו- תחיית המתים מוכחת מן התורה

מהדורת אור עציון

לא רק בנביאים ובכתובים מופיעה ההבטחה לתחיית המתים, אלא גם בתורה עצמה. בשירת האיוני, עליה נאמר בספר דברים (לא, יט): "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל", מוזכרת תחיית המתים.

481 בתחילה הקב"ה מספר על החסד אשר עשה עמנו (דברים לב, ו-ד): "הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור... ודם עינב תשתה חמר". בהמשך השירה מסופר על המרידה של עם ישראל (פסוקים טו-יט): "וישמן ישרון ויבעט... מכעס בניו ובנותיו", ולאחר מכן התורה מספרת על העונש שה' יביא עליהם (פסוקים כ-כו): "אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם... אשביתה מאנוש זכרם".

482 לאחר פסוקים אלו, התורה כותבת את רחמיו של ה' על עם ישראל כאשר האויבים יתגברו עליו (פסוק כז): "לולא כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו...", את הנקמה והשלום עם אומות העולם (פסוקים לד-לה): "הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי, לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם...", ואת רחמי ה' על עם ישראל כשהוא יהיה חלש (פסוקים לו-לח): "כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם...".

483 אחר כך מבטיח ה' שיתגלה כדי להציל את ישראל ולגואלם (פסוק לט): "ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה, מחצתי ואני ארפא, ואין מידי מציל". בפסוק זה הקב"ה עונה על ארבעה סוגי כפירה: א. כנגד מי שאומר שאין בורא לעולם נאמר: "ראו כי אני אני הוא", ב. כנגד האומר שה' הוא הבורא אך יש עימו שותף לבריאה נאמר: "ואין אלהים עמדי".

484 ג. כנגד מי שאומר שאין תחיית המתים, נאמר: "אני אמית ואחיה". מכוון שאפשר לטעון, שכוונת הפסוק שה' ממית דור אחד ומחיה את הדור שאחריו, נאמר מיד: "מחצתי ואני ארפא" שנבין שכשם שהרפואה היא למי שנמחץ, כך התחיה היא למי שהומת.

485 ד. כנגד מי שאינו מאמין בשכר ועונש, נאמר: "ואין מידי מציל", כלומר ה' רואה את כל הנעשה בעולם, והחוטא צפוי לקבל עונש ואין מי שיצילו מיד ה'.

486 לאחר מכן המשיך בתיאור הגאולה (פסוקים מא-מג): "אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי, אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם: אשכיר חיצו מדם וחרבי תאכל בשר, מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב: הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו", כל הניסים האלו יהיו בעולם הזה, כמו שנאמר לעיל.

ו-1 ואחר כן התבוננתי בתורה בשירה אשר שמה לעד לו על בני ישראל, כאשר אמר שירת האיוני (דברים לא, יט): "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל. ומצאתי בה זכרון תחית המתים בעת הישועה, והוא מביאה על סדר. 481 ספר תחלה חסדו על עצמו בְּאָמְרוֹ (שם לב, ו): הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך, עד ודם עינב תשתה חמר (שם ד, ו). ואחר כן ספר בעטם וכחשם (שם טו): וישמן ישרון ויבעט, עד (שם יט): מכעס בניו ובנותיו. ואחר כן ספר קצפו עליהם וענשו להם בְּאָמְרוֹ (שם כ): ויאמר אסתירה פני מהם וגו', אשביתה מאנוש זכרם (שם כו). 482 ואחר כן ספר חמלתו עליהם בגבור האויב עליהם והתרוממו בְּאָמְרוֹ (שם כז): ולולא פעס אויב אגור, ומה שעתד לאויב מן הנקמה והשלום, בְּאָמְרוֹ (שם לד): הלא הוא כמס עמדי, ומרחמיו על עמו בעת רב חלשתו ובעוט יכלתו בְּאָמְרוֹ (שם לו): כי ידין ה' עמו, עד יהי עליכם סתרה (שם לח). 483 ואחר כן יעד בהגלותו להצילו ולגאל אותו, בְּאָמְרוֹ (שם לו): ראו עתה כי אני אני הוא. והשיב בזה על ארבעת מיני המכחישים, הראשונים מהם מי שאמר כי אין בורא השיב עליהם בְּאָמְרוֹ: ראו עתה כי אני אני הוא. ומהם מי שאמר שהוא בורא אך שתף עמו, השיב עליו: ואין אלהים עמדי. 484 והשלישי מי שהכחיש תחית המתים, השיב עליהם בְּאָמְרוֹ: אני אמית ואחיה. ובעבור שידע שהיה מי שיאמר, כי רוצה בְּאָמְרוֹ: אני אמית ואחיה, שהוא ממית דור ומחיה דור אחר אחריו, חבר אליו: מחצתי ואני ארפא, לברר אצלנו כי כאשר הנרפא הוא אשר מחץ, כן המחיה הוא אשר המית. 485 והרביעי מי שהכחיש החשבון והעונש, השיב עליו בְּאָמְרוֹ: ואין מידי מציל. 486 ואחר כן סדר שאר עניני הישועה בְּאָמְרוֹ: אם שנותי ברק חרבי (שם מא), אשכיר חצי מדם (שם מב), הרנינו גוים עמו (שם מג). וכל זה בעולם הזה, כאשר פרשתי ובארתי:

ביאורים

487 ז- תחיית המתים על פי המסורת היהודית

מהדורת אור עציון

אמרנו שיש לבחון את האמונה בתחיית המתים מארבע בחינות, הטבע, השכל, הכתוב והקבלה, ועתה נתבונן בבחינה הרביעית - מאמרי הנביאים ומסורת החכמים. נתבונן האם בדברי הנביאים והחכמים נאמרו דברים הסותרים אמונה זו. והנה חכמים כתבו הרבה על אמונה זו, ולא מצאנו בדבריהם, ובתשובות שהשיבו לשאלות מלכי האומות ועמי הארץ מעמנו, סתירה לאמונה זו, ולהלן נביא מקצת מדבריהם.

488 הנביא מלאכי אומר (ג, כג): "הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא", ומיכה אומר (ה, ד): "והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם". אומרת הגמרא (סוכה נב, ב): "מאן נינהו שבעה רועים? - דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו. ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם - ישי, ושאל, ושמאל, עמוס, וצפניה, צדקיה, ומשיח, ואליהו". מהפסוקים ומהגמרא מוכח במפורש, שבעתיד תהיה תחיית המתים, ושהיא תהיה בעולם הזה בזמן הגאולה.

489 ועוד אמרו חז"ל, שמי שימות בשבע שנות גוג, לא יעמוד בתחיית המתים. חז"ל דימו זאת למנהג שרווח בתקופתם, לעשות שתי סעודות, אחת לפני החתונה ואחת בזמן החתונה, ומי שלא אכל בסעודה שלפני החתונה, היה זה סימן שלא יאכל גם בזמן החתונה. וכך גם כאן, אדם שמת בזמן גוג, הרי זה סימן שלא יזכה לראות את הישועה הבאה לאחר מלחמת גוג ומגוג. וכך נאמר בירושלמי (שביעית פרק ד הלכה ח): "אמר רבי יונה בשם רבי חמא בר חנינא המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבוא סימנא דאכל פרוטגמאי אכיל משותא".

490 ואמרו חכמים במסכת סנהדרין (ז, א), שמי שכופר בתחיית המתים לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, אף על פי ששאר מעשיו טובים, מפני שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה. הם למדו שהכופר בדבר לא זוכה לו מהמסופר בספר מלכים על השליש של יהורם בן אחאב מלך ישראל, שלא האמין לנבואת אלישע בעיצומו של המצור על שומרון, שלמחרת יהיה שפע רב של אוכל. לכן אלישע הודיע לו שהוא לא ייחנה מהאוכל, אלא יראה את הנס בלבד, כמו שנאמר (מלכים ב ז, א-ב): "ויאמר אלישע שמעו דבר ה', כה אמר ה' כעת מחר סאה סולת בשקל וסאתיים שעורים בשקל בשער שומרון, ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים הייתה כדבר הזה? ויאמר הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל".

491 ועוד אמרו חכמים (כתובות קיא, ב), שהמתים יקומו לתחייה עם בגדיהם. אין לתמוה כיצד יתכן שיקומו בבגדיהם, כי עצם תחיית המתים שנעשו עפר ונפרדה נפשם מגופם היא חידוש גדול יותר. כאשר פשטה בימי התנאים האמונה שהמתים יקומו עם בגדיהם, היו קוברים את המתים בתכריכים יקרים, ומי שלא היה לו כסף לקנות תכריכים יקרים, היה מניח את מתו ולא מתעסק בקבורתו מרוב בושה, עד שציווה רבן גמליאל שילבישו אותו בבגדי פשתן מוגהצים, וכך נהג העם מאותו יום (מועד קטן כז, ב וכתובות ח, ב).

דברי חז"ל על תחיית המתים

ז-487 ואחר כן לא נמנעתי מחקור במוצא הרביעי, אשר הוא העתקת הנביאים וקבלת החכמים. אמרתי אולי אמצא בו תשובה על תחיית המתים, פי דבריהם וזכרונם לברכה מלאים מזכרה וספורה, וראיתי לזכר מהם דברים מעטים, תהיה כמזכרת לזה בעבור מה שרבו, ומשאלות המלכים להם על הענין הזה, והשיב כל אחד מהם כפי דעתו, ומה ששאלו אותם עמי הארץ שבעמנו, והשיבו אותם על דרכים רבים. 488 אבל אמר, מפני שאמר הכתוב (מלאכי ג, כג): הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא, ואמר עוד (מיכה ה, ד): והקימונו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם, שאלו (סוכה נב, ב) על אלה ה' רועים מי הם? ואמרו קבלנו, דוד באמצע, שת ומתושלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו. ושאלו אותם עוד על ח' נסיכים מי הם? ואמרו קבלנו, ישי, שאל ושמואל, עמוס, צפניה, חזקיה, אליהו ומשיח. והנה אמרו בפרוש, שהמתים יעמדו בעת הישועה. 489 ואמרו עוד קבלנו, כי מי שימות בז' שני גוג לא יעמוד בתחיית המתים, כי היא נהגת אצלם מנהג הקריאה הקודמת לחתונה, שמי שאוכל בה אוכל בחתונה, ומי שאינו אוכל בה אינו אוכל בחתונה, וכן אמרו (ירושלמי שביעית פרק ד הלכה ח): אמר רבי יונה המת בשבע שני גוג לא יזכה לימות המשיח, וסימניו דעביד פרטגמאי אכיל משותא. 490 ואמרו עוד: מי שכפר בתחיית המתים לא יחיה לימות המשיח, אף על פי ששאר מעשיו טובים, מפני שהוא מדה כנגד מדה, מי שכופר בדבר מונעין אותו ממונו, כמו שהיה מענין השליש של יהורם בן אחאב, מפני שהכחיש דבר אלישע ומה שבשרם בו מהשבע אחר הרעב, הודיעו שלא יחנה ממונו אבל יראה אותו בעיניו ומשם לא יאכל, כמו שאמרו (סנהדרין ז, א): הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, שנאמר (מלכים ב ז, א): ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלהים וגו' ויאמר הנכה ראה בעיניך וגו'. 491 ואמרו עוד (כתובות קיא, ב): כי המתים יעמדו בתכריכיהם, ואמרו עתידים הצדיקים לעמוד בלבושיהם, ואין השבת בגדיהם יותר קשה אצל השכל מהשבת גופותיהם ורוחותם. וכאשר פשט באמה הפליגו בתכריכיהם, עד שהביא זה הדבר לידי רעה גדולה (מועד קטן כז, ב), שכל מי שלא חיתה ידו משגת הניח מתו וברח, עד שתקן רבן גמליאל וצוה שילבישוהו שני בגדי פשתן מוגהצים, ונהגו כל העם אחריו:

תשובה - קושייה, דחייה. **לזכר** - להזכיר. **ומשאלות המלכים** - תשובות שחז"ל ענו לשאלות של מלכי הגויים על תחיית המתים. **בז' שני גוג וכו'** - (ראה פירוש אור עציון). **אכיל משותא** - (ראה פירוש אור עציון). **דבר אלישע** - אלישע ניבא שהרעב ייפסק, והשליש לא האמין לדבריו. **קשה** - תמוהה. **פשט** - התפרסמה הידיעה שהמתים יקומו בלבושיהם. **הפליגו בתכריכיהם** - הגזימו להלביש למתים בגדים יקרים. **וברח** - מחמת הבושה. **בגדי פשתן** - שהם בגדים פשוטים.

ביאורים

492 -ח- עשר שאלות בנוגע לתחיית המתים

מהדורת אור עציון

אחרי הבריורים שבישרנו בנוגע לתחיית המתים, נעיין בעשר שאלות נפוצות על תחיית המתים ונענה עליהן על פי התורה, השכל והמסורת.

493 שאלה ראשונה - מי הם האנשים שיזכו לקום בתחייה? תשובה: צדיקים ובעלי תשובה, ואילו הרשעים שלא שבו מחטאיהם, לא יזכו לזה. השכל מחייב שבעל התשובה יזכה לקום לתחיה עם הצדיקים, כי בפסוקים רבים הבטיח ה' לשבים שיקבלם.

494 חז"ל מלמדים שיש ארבעה סוגי עבירות: א. מצוות עשה. ב. מצוות לא תעשה. ג. כריתות ומיתות בית דין. ד. חילול ה'. ושאלו האם מיתת האדם מכפרת לאדם על חטאיו? וענו, שאף שיש עבירות שלא די בתשובה כדי שיתכפרו, תשובה עם המיתה מכפרת, ולכן כל בעל תשובה עתיד לקום בתחיית המתים, כמו שנאמר (יחזקאל לו, יב): "הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי". ומכאן נראה שרוב עם ישראל יקום לתחייה, מפני שרובם חוזרים בתשובה לפני שמתים, ורק מעטים מתים ללא תשובה.

495 שאלה שנייה - האם האנשים שיקומו לתחייה יחזרו למות לאחר מכן? תשובה: הם לא ימותו, אלא יילקחו הישר מהעולם הזה בימות המשיח, אל חיי העולם הבא, ועל כך אמרו חז"ל (סנהדרין צב, א): "תנא דבי אליהו: צדיקים שעתידי הקדוש ברוך הוא להחיותן אינן חוזרין לעפרן".

496 שאלה שלישית - איך יתכן שכולם יקומו לתחייה, הרי אין מקום לכולם בעולם הקטן שלנו? החשבון של רס"ג אינו מחזור, לכן לא פירשנו דבר, וכן כתב הרב היעב"ץ בפירושו למעמדות יום שישי בפסוק "פרו ורבו": "בקש חשבונות רבים שאינם עולים כהוגן, ואפשר שנפל בו טעות מהסופרים, ובעבור שמידת הארץ אשר אמר הוא דעה קדומה וגם הפרסה והמיל והאמה הם מידות קדומות, ועוד כי בעוונותינו שרבו יצאו עוד מימי הגאון ז"ל עד היום קרוב לתשע מאות וחמישים שנה".

497 שאלה רביעית - האם האנשים שיחיו בתקופה של תחיית המתים יכירו את הקמים לתחייה? תשובה: כמו שברור שהם יכירו את הנביאים, הנסיכים והרועים (משה, אהרן וכו') שיקומו לתחייה, כך נראה שיכירו זה את זה, ושכל אחד יכיר את שבטו ויצטרף אליו, כמו שמופיע בספר יחזקאל.

498 שאלה חמישית - האם מי שנפטר כשהוא בעל מום יקום עם מומו? תשובה: בעלי המומים יקומו עם מומם, כדי שאנשי ביתם יזהו אותם, ואז ה' ירפא אותם, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צא, ב): "עומדין במומו ומתרפאין", כלומר תחילה ה' מחיה את המתים ואחר כך הוא מרפא את מי שצריך רפואה, וכבר אמר ישעיה (לה, ה-ו): "אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה, אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם".

שאלות על תחיית המתים

ח-492 ואחר שדקדקתי אלו הדקדוקים, התעסקתי לחקר על סעיפי האמונה הזאת ופארוותיה⁴⁹², וראיתי לכתב ממה שנגדמן לי מהם י' שאלות, ואשיב עליה מהכתוב והשכל והקבלה.

493 השאלה הראשונה, אם ישאל שואל מי ומי יחיו מן האמה בעת הישועה? אשיב מייחה ואמר כל צדיק ובעל תשובה, כי מי שימות מבלי תשובה הוא מהענשנים⁴⁹³, וכן ראוי בשכל, כי כבר הבטיח הבורא את השב שיקבלהו בכתובים רבים. וכבר התחייבו כל אלה המועדים⁴⁹⁴ לכל שב מדברי רבותינו זכרונם לברכה (יומא פו, א), אחר שמונו מיני החטא ושמום ד' מעלות. עבר אדם על מצות עשה, ואחר כך עבר על מצות לא תעשה, ואחר כך כרתות ומיתות בית דין, ואחר כך מי שנתחלל בו שם שמים. ואמרו אחר כך או יכול שפפרה לו מיתתו, תלמוד לומר הנה אני פתח את קברותיכם. והנה נתחייבה תחיית המתים לכל שב, ואני אומר כי מעט הם מבני עמנו שמתים מבלי תשובה.

495 והב', הימותו אחר כן? ואשיב כי לא ימותו, אבל מעתיקים⁴⁹⁵ אותם מימות המשיח אל נעמימות העולם הבא. ובזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צב, א), מתים שהקדוש ברוך הוא עתיד להחיותם, שוב אינן חוזרין לעפרן.

איך יהיה מקום בארץ

496 והג', התכיל אותם הארץ? ואמר שמעת שיצאה אמתנינו לבני העולם אלפים ומאתים שנה ועוד, יהיו כמו שנים ושלשים דור, כל דור ק"כ רבבה⁴⁹⁶ אנשים ונשים על דרך הקרוב. ואם נאמר אם פלם שנים וכלם יחיו, אין ממלאים מן הארץ כי אם חלק⁴⁹⁷ ממאה וחמשים חלק, על שנים לכל אחד יותר מד' אמה למקומו ולזרעתו ולדרכיו ולבהמותיו. וזולת זה כי כל אנשי הדורות יהיו מאה ועשרים רבבה בשנים ושלשים על הקרוב, יהיה הכל שלשת אלפי רבבה ושמונה מאות וארבעים רבבה, וכאשר נגזר להם⁴⁹⁸ מן הארץ מאתים פרסה על מאתים, אשר הם חלק ממאה וחמשים מן הארץ, ונגמד אותם אמות, בכל פרסה שלשה מילים, וכל מיל ד' אלפים אמה, וכל אמה אשר היא אמותים וחצי ושלשי, יהיה לכל אדם רחב במקומו רפ"ח אמות, ואי זה דבר יש בה בזה שייתבלבל בו החכמים?

האם יכירו אותם

497 והד', אם יכירו אנשי ביתם וקרוביהם מן החיים? ואמר כי הנביאים והרועים והנסיכים, כשמתחייב⁴⁹⁹ שיכירו בני האדם, יתחייב לעמת זה שיכירו קצתם את קצתם ושיחבר כל אדם אל שבטו, כאשר הוא מבאר בסדור השבטים בספר יחזקאל וזולתו.

האם יהיו להם מומים

498 והה', מי שימות מהם והוא סומא, או מבטל מאבריו או בשאר הפגעים והמומין, מה יהיה מענינו? ואמר שיחיה תחלה במום ההוא עד שיפירוהו בני אדם שהוא הוא, ואחר כן ירפאהו הבורא ותהיה אות גמורה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שם צא, ב), עומדין במומן ואחר כן מתרפאין, ועל כן הקדים (דברים לב, ט): "אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא. וכבר אמרו (ישעיה לה, ה-ו): "אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם".

ופארוותיה - ענפיה. מהענשנים. המועדים - הייעודים וההבטחות. מעתיקים - מעבירים. ק"כ רבבה - מליון ומאתיים אלף. דרך הקרוב - בערך. חלק וכו' - (חשבוננו של רס"ג לא מבורר, ראה פירוש אור עציון). נגזר להם - נחלק להם. כשמתחייב - מוכרח שיכירו אותם, שהרי נאמר שהם ישמשו בהנהגה.

ביאורים

מהדורת אור עציון

⁴⁹⁹ **שאלה שישית** - האם האנשים שיקומו בתחיית המתים ינהגו כמונו בענייני הגוף, אכילה, שתייה, שינה, נשיאת נשים וכדו' תשובה: כן, אנשים אלו יחיו כמו שנהוג בעולם הזה, כמו שראינו אצל בן הצרפית שהחיה אליהו, ובן השונמית שהחיה אלישע, שלאחר שקמו לתחייה אכלו, שתו ומן הסתם גם נשאו נשים.

⁵⁰⁰ **שאלה שביעית** - כתבנו לעיל, שלאחר תחיית המתים יעברו לעולם הבא, שהוא עולם רוחני, ויש לשאול, מכוון שאמרנו שבתחיית המתים ינהגו צרכי הגוף, כיצד יתקיימו בלעדיהם בעולם הבא? תשובה: כבר ראינו דוגמה לזה, כאשר עלה משה רבנו שלוש פעמים להר סיני, בכל פעם ארבעים יום, וחי שם ללא אכילה, שתייה ושאר ענייני הגוף.

⁵⁰¹ **שאלה שמינית** - לבני האדם שיקומו בזמן תחיית המתים תהיה בחירה חופשית כמו שיש לנו היום, האם יתכן שיכפרו בהקב"ה ולא יזכו לחיי העולם הבא? תשובה: לכאורה ניתן לשאול שאלה זו גם על הצדיקים שיעמדו לחיי העולם הבא, אולי יבחרו לחטוא ולא לעשות את רצון ה' אלא אנו מבינים שה' יעמיד לעולם הבא רק צדיקים שהוא יודע שלא יחטאו עוד, כך גם בתחיית המתים, ה' יחיה רק צדיקים שלא עתידים לחטוא.

⁵⁰² **שאלה תשיעית** - האם אדם שיעבוד את ה' בזמן התחייה יקבל שכר? תשובה: מכיוון שלא יתכן שה' ידרוש מבני האדם לעשות מצוות ולא ייתן על כך שכר, ברור שהצדיקים יתוגמלו על עשיית המצוות.

⁵⁰³ **שאלה עשירית** - מה יקרה לאנשים שיהיו חיים בזמן בו תתחיל תחיית המתים, האם ימותו? ואם ימותו האם יחיו שוב? וכן מה דינם של הנולדים בזמן שלאחר תחיית המתים? תשובה: רבותינו לא דנו בסוגיא זו, ובתנ"ך לא נאמר בזה, אך יכולות להיות שלוש תשובות: א. האנשים שיהיו חיים בזמן הזה לא ימותו בכלל, כמו שנאמר (ישעיה כה, ח): "בלע המוות לנצח". ב. אנשים אלו ימותו ויחיו לאחר מכן, וכך ישתוו לשאר האנשים שקמו לתחייה. ג. אנשים אלו יחיו שנים רבות ואז ימותו, ולאחר מכן יחיו רק בעולם הבא.

⁵⁰⁴ נראה כי התשובה האמיתית היא התשובה השלישית, מפני שתחיית המתים הובטחה לאנשים שסבלו בגלות כדי להראותם את ישועת ה', לכן מי שראה ישועה זו מבלי שסבל בגלות, אין צורך להשאירו בחיים עד חיי העולם הבא, אלא יחיו חיים ארוכים, ימותו, ואז יקומו פעם נוספת לחיי העולם הבא.

⁵⁰⁵ בזמן תחיית המתים החיים יהיו ארוכים, ארבע מאות וחמש מאות שנה, עד שאדם שנפטר בגיל מאתים, יחשב כמי שנפטר בגיל צעיר מאוד, כמו בחור שמת בגיל עשרים שנה בימינו, כמו שאמר ישעיה (סה, כ): "כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל". הסבר הפסוק, בזמן התחיה אדם שחטא כלפי אנשים אחרים, גם אם הוא בן מאה שנה, יינזף כמו ילד קטן היום, ומכאן רואים שרוב האנשים יחיו זמן רב יותר ממאה שנה. בני האדם יחיו הרבה מאוד זמן כמו הבניינים והעצים, כמו שנאמר (שם, כג): "לא יבנו ואחר ישב, לא יטעו ואחר יאכל, כי כימי העץ ימי עמי...".

⁴⁹⁹ **והששית**, אם יאכלו וישתו וישאו נשים? ואמר כן, כמו שכן הצרפית אשר החיהו הבורא על ידי אליהו, ובן השונמית על ידי אלישע, אכלו ושתו, ויתכן שישאו נשים.

⁵⁰⁰ **והשביעית**, איר יעקו אֵל העולם הבא אשר אין בו אכילה ולא בעילה, וכבר נהגו בם בעולם הזה ויחיו? ואמר, כמו שנהג משה רבנו עליו השלום האכילה והשתיה והבעילה, ועמד בלעדיהם ארבעים יום בהר סיני שלשה פעמים וחי, כמו שכתוב בתורה.

⁵⁰¹ **והשמינית**, כיון שהמחיים בימי הישועה הם מנחים לבחירתם בעבודה, שמה יבחרו במרי ולא יחיו בעולם הגמול? אשיב בזה, שמשביים כל עמנו המון המאמינים בענין הצדיקים בעולם הבא, כיון שהם בוחרים בעבודה ולא במרי, שמה יבחרו במרי? ואמר, כי היודע מה שהיה קדם שיהיה, לא הבטיח הצדיקים שבעולם הבא בגמול המתמיד אלא לדעתו, שהם בוחרים בעבודה ולא במרי, כן אמר אחר שהוא יודע מה שיהיה, לא הבטיח תחיית המתים לצדיקי ישראל, עד שיודע פי בימות המשיח יבחרו בעבודה לא במרי.

⁵⁰² **והתשיעית**, אם יש להם על העבודה ההיא אשר בימות המשיח גמול? ואמר כן, כאשר יש לצדיקים בעולם הזה גמול עבודתם, כן יהיה לאנשי ימות המשיח גמול על עבודתם, שלא יתכן שתהיה עבודה שאין עמה גמול. וכאשר יש שם לצדיקים תוספת על מה שראוי לזכותם הקודמים, כן מה שיעשו בימות המשיח תוספת על מה שראוי לזכותם הקודמות.

⁵⁰³ **והשאלה העשירית**, על העם אשר בהם הישועה בחייהם, מה יהיה מענינם? וכן הילודים בזמן הישועה? ואשיב, בעבור שהפכתוב לא דבר בזה ולא רבותינו לא קבלו בזה קבלה, נחלקו בזה על שלשה דרכים. יש מי שאומר שאין מתים כלל, ונתלה באמרו (ישעיה כה, ח): "בלע המוות לנצח". ויש מי שאומר ימותו ויחיו, כדי להשתנות עם המחיים ההם. ויש מי שאומר, יחיו שנים רבות וימותו, ולא יחיו עד העולם הבא. ⁵⁰⁴ ולפי (האלהים ישייר) נוסח אֵל זה המאמר השלישי, מפני שלא מצאתי תחיית המתים הבטחה בימי הישועה, אלא למי שהיה בגלות. ולא ראיתי להוסיף על זה דבר מלבי, כל שכן שהעלה בתחיית המתים אשר מתו בגלות, היא שלא תמנע מהם זאת הישועה הגדולה, אבל מי שראה אותה מן החיים והישרים, כבר הגיע לחפצו. ⁵⁰⁵ אך ימיהם יהיו ארכים, כגון ארבע מאות שנה וחמש מאות שנה, עד שיהיה המות בן מאתים בדור ההוא, כמו שמת בדור הזה בן עשרים, כמו שאמר (ישעיה סה, ט): "כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל". ומי שחטא על בני אדם והוא בן מאה שנה יקולל, ויהיו הימים כימי הבניינים והנטעים הגדולים, כמו שאמר (שם כג): "לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל כי כימי העץ ימי עמי וגו'".

ביאורים

506 -ט- הטובות לאומה מתחיית המתים

אלו הם היתרונות של תחיית המתים, שכל אחד יכול להתחזק מהם:

- 507 א. תחיית המתים היא הנס הגדול מכל ניסי ה'.
- ב. כשיגיע זמן תחיית המתים נזכה לראות את כל הנביאים יחד, דבר שמעולם לא זכינו לו.
- ג. נזכה לראות את המלכים, הצדיקים והחכמים הגדולים.
- ד. כל אחד יוכל לראות את קרוביו המתים, אב יוכל לראות את בנו והבן את אביו, ואנשים יוכלו לראות את אחיהם שמתו.
- ה. האנשים שיקומו לתחייה יזכרו את כל מה שעבר עליהם, כמו שכתבנו לפני כן, ויספרו לאחרים מהו המוות, להיכן מגיעים, איזה שכר ועונש מקבלים, וכן עוד ועוד שאלות שאין לנו היום שום מושג מהן התשובות עליהן.
- ו. קיבוץ כל עם ישראל שהיו בכל הדורות.
- ז. תחיית המתים מחזקת את האמונה בחיי העולם הבא, כמו שתחיית המתים התקיימה, כך יתקיימו כל הייעודים שהקב"ה הבטיח לנו ביד נביאיו, כמו שנאמר (ישעיה כה, ט): "ביום ההוא הנה אלהינו זה קיוינו לו ויושיענו".

הרחבות

• תחיית המתים הלאומית

מִפְּנֵי שְׂתַחֲיֵית הַמֵּתִים אוֹת גְּדוּלָה מְאֹתוֹת הַבּוֹרָא הַנְּגַלּוֹת. על תחיית המתים מנבא הנביא יחזקאל: "ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות [...] ונתתי בכם רוח וחיייתם וידעתם כי אני ה'". ונבאתי כאשר צויתני [...] ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד. ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו. לכן הנבא ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל" [יחזקאל לז, ג-ג].

רבי יהודה הלוי מבאר שנבואה זו אינה רק על תחיית המתים, שבה יקומו המתים לתחייה, אלא גם על תחייה לאומית של עם ישראל: "אמר החבר: כן הוא, כאשר אמרת, ועוד ולא גוף, אבל (עם ישראל בגלות הוא כ-) עצמות מפוזרות כמו העצמות היבשות אשר ראה יחזקאל" [כזורי ב, ל-לג]. רבי יהודה הלוי מחדש שאין הנבואה מדברת רק על תחייה פרטית - שכל מת יקום לתחייה, אלא גם על תחייה לאומית - עם ישראל, שבגלות הוא כאדם מת, כמו עצמות יבשות, יקום ויחיה, ישוב ויעלה עצמות וגידים. בחזרתו לארץ ובבניינה בגשמיות וברוחניות - תתקיים בו תחיית המתים הלאומית.

חשיבות תחיית המתים לאומה

-ט- 506 וְכַאֲשֶׁר עֲמַדְתִּי עַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, רְצִיתִים בְּלִבִּי לְאֲמוּנָה, וּכְתַבְתִּים עַל סֵפֶר לְהִיּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִטְחוֹן⁵⁰⁶, וְהוּא שְׂרָאִיתִי שֶׁהֶאֱמָה תְּתִישֵׁב בָּהֶם⁵⁰⁷ בְּעִבּוֹר שְׁבַע דְּבָרִים. מִפְּנֵי שְׂתַחֲיֵית הַמֵּתִים אוֹת גְּדוּלָה מְאֹתוֹת הַבּוֹרָא הַנְּגַלּוֹת⁵⁰⁷, וּבְבִטְחוֹן בְּהִיּוֹתָה תּוֹסֶפֶת בְּהֶאֱמִין בִּיכְלֹתוֹ, וְכִי כָּל הַנְּבִיאִים מִתְקַבְּצִים בָּהּ, וְהֵנָּה אֲנַחְנוּ הַיּוֹם מִתְאִוִּים לְרְאוֹת אֶחָד מֵהֶם, כָּל שֶׁכֵּן כָּלָם, וְכָל הַמְּלָכִים הַצְּדִיקִים וְהַחֲכָמִים הַגְּדוּלִים מִתְקַבְּצִים בָּהּ, עוֹד אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ נִכְסָפִים לְרְאוֹת אֶחָד בָּהֶם, וְשֶׁקְרוּבֵי כָּל אֶחָד מֵהֶם אֲשֶׁר הִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם וְדָאָג לָהֶם, יִחְבְּרָם וְיִרְאֶה הֵבֵן אֲבִיו, וְהֶאֱחָ אֲחִיו, וְהֶאֱוָהב אוֹהֲבוֹ, וְהִחְכֵם תְּלַמִּידוֹ, וְשֶׁאֵר הַקְּרוּבִים. וְהִרְבֵּה לְדַבְּרֵי הַנְּפֹשׁ אֲשֶׁר הִנְפְּשׁוֹת תְּלוּיוֹת בָּהֶם, יִגְלוּ לָנוּ כְּשִׁיחִיו. וְיִסְפְּרוּ לָנוּ מַה שֶׁעָבַר וְיִמָּה שֶׁהָיָה, מְאִיכוֹת עֵינָיו מוֹתָם וְשִׁכְרָם וְקוֹמָם. וְשֶׁכָּל דּוֹרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם הִרְבְּבוֹת אֲשֶׁר הִקְדַּמְתִּי זְכָרָם יְבֹאוּ יַחַד, וְיִהְיֶה לְקַבּוּצָם הַהוּד וְהַהֶדְר הַגְּדוֹל. וְשֶׁהוּא סָבֵה מִחִיָּבֵת לְהֶאֱמִין בְּעוֹלָם הַבָּא יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר כְּמוֹ שֶׁיִּתְקַיֵּם זֶה הַמוֹעֵד, יִתְקַיֵּמוּ כָּל מוֹעֲדֵי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִקְנָה אוֹתָם עַל דְּרָךְ הַבְּחִינָה⁵⁰⁸, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר (ישעיה כה, ט): בְּיוֹם הַהוּא הֵנָּה אֲלֵהִינוּ זֶה קְיִינוּ לוֹ וְיִוְשִׁיעֵנוּ. וְיִמָּה נִכְבְּד מוֹעֵד, יִתְקַבְּצוּ בוֹ כָּל אֵלֶּה הַטּוֹבוֹת הַגְּדוּלוֹת. וְאֵלֶּה הַטּוֹבוֹת חִיְבוֹ אוֹתֵי לְקַיֵּם אֲמַתָּתוֹ, וְלִהְיוֹת לְאֵמָה וְלִהְיוֹת שִׁירָה בּוֹ. וּבְקִשְׁתִּי שֶׁאֲזַכֶּה לְהִיּוֹת מִן הַרוֹאִים בְּחַיּוֹת אוֹ בְּהַחַיּוֹת גְּמוּל עַל הַיְשִׁירִי, וְיִתְבַּרַךְ הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּמוֹעֲדָיו וְיִשְׁתַּבַּח:

לְבִטְחוֹן - לחיזוק. תְּתִישֵׁב בָּהֶם - תתחזק אמונתם. לְדַבְּרֵי הַנְּפֹשׁ - בירור אמונה (וראה פירוש אור עציון). וְנִקְנָה אוֹתָם עַל דְּרָךְ הַבְּחִינָה - האמונה בעולם הבא תיקבע במבחן הניסיון (שהתקיימה ההבטחה בתחיית המתים).

ביאורים

⁵⁰⁸ המאמר התשיעי - בגמול ועונש

⁵⁰⁹ הוכחות למציאות העולם הבא

בנבואות רבות נאמר, שעתידי הקב"ה להבדיל בין הצדיקים לרשעים ולגמול שכר טוב לצדיקים, ככתוב (מלאכי ג, ז-יח): "והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וחמלתי עליהם... ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד א-לוהים לאשר לא עבדו", ואימתו זאת הנביאים בניסים ואותות. ואנו נביא תחילה הוכחות למציאות העולם הבא מן השכל, מן הפסוקים ומן המסורת.

⁵¹⁰ במאמרים השלישי, הרביעי והשישי התבאר שהעולם נברא בשביל האדם, מפני שהוא חשוב יותר מהגלגלים. משום כך האדם נמצא באמצע היקום (בפיזיקה של הזמן העתיק, כנאמר לעיל, ראו את העולם כאמצע היקום, כאשר מקיפים אותו כל הגלגלים, עליהם נמצאים הכוכבים). בכל הבריאה הדברים החשובים נמצאים באמצע, כדי שיהיו שמורים, למשל בפירות, הגרעין נמצא בתוך הפרי כדי שישמר.

⁵¹¹ מכיון שהאדם הוא הבריאה החשובה ביותר, ניתנה בו נפש חשובה ונעלה, ניתנו לו מצוות עשה ולא תעשה, וניתנה לו אפשרות לזכות בעולם הבא, אשר יופיע לאחר שכל הנשמות האמורות להיברא תבראנה, כמו שמובא ביבמות (סב, א): "אמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף". רס"ג הביא בתחילת המאמרים החמישי והשישי ראיות מן השכל, מן הכתוב ומן התורה שבעל פה לחשיבותה של הנפש, וכאן הוא מביא עוד הוכחות לשלושת הדברים הנ"ל.

⁵¹² כאשר אנו מתבוננים בעולם, השכל מחייב לומר, שלא יתכן לומר שהשכר על המעשים הטובים מסתכם בעולם הזה, כי כל טובה בעולם הזה קשורה בצער, יזע ועמל. ואף אם ירדוף האדם כל חייו אחר שמחה ואושר לא יגיע לכך.

⁵¹³ אם כן לא יתכן להניח שהבורא החכם ייתן את השכר על המצוות בעולם הזה, משום שהוא לא ישלם לאדם שכר הכרוך בצער ועמל, לאחר שהאדם טרח כל כך בעשיית המצוות. על כן אנו חייבים לומר שהבורא ייחד מקום מסוים בו ינתן לאדם אושר ושמחה ללא שום צער, עמל ויגון.

⁵¹⁴ טיבה נוספת שלא יתכן לומר שהשכר בעולם הזה, כי האדם בעולם הזה לעולם לא מרגיש אושר שלם, אפילו אם הגיע למלכות ולא חסר לו כלום, עדיין הוא מרגיש חסרון. תכונה זו בולטת אצל המן הרשע, שהגיע למעלת ראש השרים וזכה בעושר וכבוד, ואיבד הכל בגלל שאדם אחד לא השתחוה לו.

⁵¹⁵ הסיבה להרגשת חסרון זה הוא מפני שנפש האדם הגיעה ממקום גבוה, ולכן בכל מדרגה הפחותה מהמדרגה ההיא, אין היא מרגישה שלמות.

⁵¹⁶ הוכחה נוספת לכך שלא יתכן שהשכר בעולם הזה, כי אנשים רבים מתגברים על יצרם הרע, בגלל שהשיגו בשכלם שמעשים כמו זנות, גניבה ונקמה אינם ראויים. אולם מכיוון שיצרם מתאוה לדברים הללו, הם מרגישים תסכול וצער מכך שנמנעים לעשות זאת. אם השכר היה בעולם הזה, היה ה' גורם להם שירגישו שלמות והרמוניה ולא יסבלו מבחירתם, ומכאן שבהכרח שכרם לא בעולם הזה. ועוד, אנשים שהשיגו בשכלם מהם המעשים הראויים, פעמים רבות מנסים לחנך את סביבתם לנהוג כך. לא פעם סביבתם מתנכלת אליהם ופוגעת בהם, ולעיתים הורגים אותם. לא יתכן שה' יאפשר זאת אם השכר בעולם הזה, ומכאן שהשכר בעולם הבא, ואז ישלמו להם על מעשיהם ועל ההשפלות שעברו בעוה"ז.

⁵¹⁷ עוד הוכחה לכך שהשכר אינו בעולם הזה, לפי שלפעמים אנו רואים אדם גזול מאדם אחר, ולאחר מכן שניהם חיים באופן דומה, מבלי שנראה שוני בין המזיק לניזק, מכיוון שהקב"ה שופט בצדק, מוכרח להיות מצב בו העושה יענש והנעשק יפוצה. ועוד, אנו רואים צדיקים הסובלים בעולם הזה ורשעים שמחים וטובי לב, וכיוון שהבורא צדיק וישר, חייב להיות זמן בו הכופרים יקבלו את עונשם והצדיקים יקבלו את שכרם.

⁵¹⁸ חוסר צדק נוסף הקיים בעולם הזה, דינו של רוצח שרצח עשרה אנשים ושל רוצח שרצח אדם אחד וזה, עונש מוות. וכן נואף שנאף פעם אחת מקבל עונש כמו נואף שנאף פעמים רבות, וכן בכל חטא שעונשו מיתא, דין המרבה לחטוא זהה לדינו של החוטא פעם אחת ומידת הדין לוקה, על כן חייבים לומר שיש מקום בו החוטא נענש בדיוק בהתאם לחטאו.

⁵¹⁹ אם יבוא אדם וישאל מדוע לא נבראו בני האדם מלכתחילה בעולם הבא? נשיב את השיבונו במאמר השלישי, שהשכר מודע מקבל בעבור עמלו, גדול לאין ערוך ממה שאדם מקבל במתנת חינם. זו הסיבה שהבורא יצר את העולם הזה, כדי שהאדם יעמול ויקבל שכר, וכך ה' יטיב לבני האדם טובה שלמה.

המאמר התשיעי - בגמול ועונש:

⁵⁰⁸ אמר יהודה בן שאול. אמר המחבר, הודיענו אלהינו יתברך ויתעלה ⁵⁰⁹ כי כבר קבע זמן לגמול הצדיקים, ובו יבדיל ביניהם ובין הכופרים, כמו שאמר (מלאכי ג, ז-יח): והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וגו', ושבבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים וגו'. והעמידו לנו הנביאים האותות והמופתים וקבלנוהו. וצריך שנקדים שזכור מחובות ⁵¹⁰ הזמן הזה הנקרא העולם הבא, מן הראיות המשפלות, והפגומות, והמקבלות. ⁵¹¹ ואמר תחלה, כי כאשר התאמת במאמר השלישי והרביעי והשישי, כי השמים והארץ ומה שיש ביניהם לא נבראו כלם כי אם בעבור האדם, ועל פן שמהו באמצע וכל הדברים מקיפים. ⁵¹² ועל פן נתן לנפש יתרון מעלה בשכל ובחכמה, ועל פן חיבה במצוות ובאזהרות, הכינה בסם לחיים התמידים, ושהחיים האלה, כאשר ישלמו אישי המדברים אשר חיבה חכמתו לברא אותם, וישפיינה עולם אחר ויגמלנה בו. והבאתי על הענינים האלה, מן הראיות המשפלות, והפגומות והמקבלות שם, מה שהוא הקדמה והצעה למאמר הזה מה שיש בו די. וראיתי לחבר אליו מה שיעזרהו ויוסיף לו באור מהג' משכים הנזכרים:

⁵¹² אמר ממה שמחייב אותו השכל עוד, שהבורא יתברך כפי מה שברא לנו מחכמתו ויכלתו והטבתו אל ברואי, לא יתכן להיות שעור הטובה אשר כון בה לנפש הזאת, הוא מה שהוא מוצאה בעולם הזה מטובותיו והנאותיו. שכל טובה שיש בעולם יש עמה רעה, ועם כל הצלחה עמל, ועם כל הנאה צער, ועם כל שמחה אגל. וכל חלקיו שוים, וההכרעה לענינים המעציבים על המשמחים. ⁵¹³ וכיון שזה מבאר ואין בו ספק, מן השואו שיהיה החכם משיים תכלית תועלת הנפש הזאת, הענינים האלה הנהפכים. אבל ראוי שיהיה מזמן לה מדור שיש בו חיים הגמורים, וההצלחה המיוחדת ימציאה אותה. ⁵¹⁴ ועוד, כי אני מוצא כל הנפשות אשר ידעתיים, אינן נחות בעולם הזה ולא בוטחות, אפלו אם הגיעו אל הגדול שבמלכות ואל העליונה שבמעלותם. ⁵¹⁵ ואין זה בטבעה, כי אם בעבור ידיעתה כי יש מדור יותר נכבד מכל טובות המדור, והיא נכספת לו ועיניה צופיות אליו, ולולי זה הייתה נחה ושקטה. ⁵¹⁶ ומזה שהוא גנה לשכל האדם דברים שטבעו מתאנה להם, מהזנות והגנבה, והעזות והנקמה, והדומה לזה. וכאשר ישמר מזה ימציאנו עצב וצער ודאגה, ויצטער ויכאב לבו, ולא היה עושה בו כל זה, ולולי שהוא גומל אותו עליו טובה. וכן שיפה לשכלו הצדק והישר, ולצוות בטוב ולהזהר מן הרע, וקים את כל אלה, ותשיגהו שנאת בני אדם כשיפגע לקצתם, וכאשר יצום ויזהירם להבדיל בינם ובין תאונתם, ואפשר שיגדפוהו ויכוהו, ואפשר שימיתוהו. ולא היה מביא אותו אל כל אלה במה שיפה לשכלו, ולולא שהוא עתיד לגמלו עליו גמול גדול. ⁵¹⁷ ומזה עוד מה שאנו רואים מקמוס קצת בני אדם את קצתם, ויהיה החומס והחמוס בטוב או ברע, ואחר פן ימותו, וכיון שהוא יתברך שמו שופט צדק, מן הדין שיהיה מכין להם מדור שני, ידן בו בין שניהם בצדק, וישיב לזה גמולו כפי מה שהגיע אליו מצער החומס, ויביא על זה מן העונש, כפי מה שמצא מן הערבות. ⁵¹⁸ בחקמו ועשקו. ומזה עוד, כי אנהנו רואים כופרים בנעימים בעולם הזה, ומאמינים בצער בו, ואי אפשר שאין לאלו ולאלו עולם אחר, שגומלים אותן בו הצדק והמשפט. ⁵¹⁹ ומזה עוד, שאנהנו מוצאים מי שהרג נפש אחת ומי שהרג עשרה נפשות יומת, וכן מי שנאף פעם אחת ומי שנאף עשרים פעם יומת, וכן כל מי שנוהג המנהג הזה. ⁵¹⁹ ואם יאמר אומר והלא היה טוב שיברא הבורא את האדם הזה בעולם האחר מתחלה, ויסיר מעליו כל אלה הצערים? נשיב אותו בכמו מה שהקדמנו באורו במאמר השלישי.

זכו - בזמן ההוא. **מחובות** - זמן כזה (העולם הבא) מחויב שיהיה. **בם** - במצוות והאזהרות. **התמידים** - הנצחיים. **עמל** - צער וכישלון. **וכל חלקיו שוים** - במקרה הטוב, הצער והשמחה שקולים בחיי האדם. **וההכרעה** - העדפה. **רוב. השואו** - הבל, לא ייתכן. **הנהפכים** - משתנים (ענייני עולם הזה). **בוטחות** - בטוחות (מלשון ביטחון). **כשיפגע לקצתם** - כשיעזור להציל אדם מחברו. **הערבות** - ההנאה. **ומאמינים** - צדיקים.

ביאורים

520 -ב- שש הוכחות מהכתובים על קיום העולם הבא

מהדורת אור עציון

מלבד הראיות האלו, נביא מהכתובים עוד שלוש עשרה ראיות, שיש שכן לאחר העולם הזה.
 521 **ראיה ראשונה** - בניסיון העקיפה, יצחק אבינו ידע שאברהם אביו הולך להעלות אותו לעולה. אם היה חשוב שאין שכן לאחר העולם הזה, מדוע הקריב את עצמו, הרי עם מותו יתיים הכול, שהרי אין עוד שכן ועונש, ומכאן שידע שיש שכן מעבר לעולם הזה. גם מצד ציווי הבורא מובן שברור שיש שכן אחרי העוה"ז, שאם לא כן, ברור שהציווי לא יתקבל מצד מצויות, שהרי אין זה סביר לבקש מהאדם שימסור את נפשו, אם לא מצפה לו שכן אחרי מעשה זה, ומכאן מוכח שעצם הציווי מבוסס על הידיעה שהבורא משלם לאדם על מעשיו לאחר העוה"ז.
 522 **וכן גם חנניה**, מייסא ועזריה מסרו נפשם בשביל שלא להשתחוות לצלם, ואם אין שכן על כך לאחר המוות, כיצד חנניה, עימאל, הרי לאחר שישרפו יתם הכל, השכן והעונש. וכן דניאל נכנס לגוב האריות בגלל שהתפלל לה' לאחר שהמלך ציוה שלא להתפלל, וכיצד מסר נפשו, כשאין לאחר המוות המשכיות ותקווה?

523 **מכאן ניתן להסיק** שהנבראים ידעו בצורה ברורה, שעולם הבא קיים, ובו מקבלים השכן על המעשים בעולם הזה, לכן היו נכונים למות בעולם הזה, כדי לזכות לקבלת השכן הטוב בעולם הבא.
 524 **ואם יאמר אדם**, אין ניתן לומר שהשכן יהיה בעולם הבא, הרי כל הייעודים הטובים שהובטחו לעם ישראל בתורה הם דווקא בעולם הזה, כמו שרואים בפרשת "בחוקותי" ובפרשת "והיה אם שמוע"?

525 **שתי תשובות בדבר, תשובה ראשונה** - השכל מחייב את מציאות השכן בעוה"ב, כפי שהראנו בהוכחות לעיל, ולכן אין צורך לכתוב אותו בתורה, כי דרכה של התורה לקצר בדברים המובנים בשכל. ההכחה לכן שהתורה לא כותבת דברים המובנים בשכל, מהציווי שניתן לאדם הראשון (בראשית ב, טז-יז): "ויצו ה' אלוקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל...", ומדוע לא נאמר שהצטווה: לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב וכי? אלא שהתורה לא כתבה ציוויים אלו מפני שהם ברורים והשכל מחייב אותם, ורק הציווי שלא לאכול מעץ הדעת, שאינו דבר שכלי, אותו פרטה התורה. כך גם בעניינינו, שכן העוה"ב שכלי, לכן לא פירטה התורה אותו, ואילו השכן בעולם הזה הוא דבר מחודש, ולכן התורה מאריכה בו.

526 **תשובה שנייה** - דרכה של התורה להרחיב את הדיבור בדברים הקרובים להיות, ולקצר בדברים רחוקים. מכיוון שבזמן נתינתה עמדו לפני הכניסה לארץ ישראל, היו צריכים לדעת את תוכנה של הארץ ואת השפעת מעשיהם עליה, ומשום כך הרחיבה התורה בעניין המטר בארץ באומרה (דברים יא, י): "כי ה' הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם וכו'..." ביחס לדברים העתידיים, עולם הבא, תחיית המתים וכו', מחמת ריחוקם לא הרחיבה התורה בהם.

527 **ראיה שנייה** - ההוכחה החזקה ביותר ששכן המצוות בעולם הבא ולא בעולם הזה, נלמדת מחיייו של משה רבנו. משה, גדול הנביאים ועובדי ה', לא קיבל את השכן הגשמי המובטח בתורה על שליחותו הגדולה. בתורה הובטח: ונתתי גשמיכם בעתם, והשיג לכם דיש, ונתתי שלום, ופניתי אליכם, ואכלתם ישן, ואילו משה לא נהנה מכל זה, מפני שלא נכנס אל הארץ. אם זה השכן היחיד שהבטיחה התורה, כיצד משה לא נהנה ממנו? אלא ודאי השכן האמיתי של המצוות בעולם הבא, וכל הייעודים בעולם הזה הכתובים בתורה, הם רק סימן לשכן האמיתי שייגיע בעולם הבא.

528 **ראיה שלישית** - אליהו הנביא עשה נס לאלמנה שבא לגור בביתה, שלא יכלו הקמח והשמן שבכליה בכל תקופת הרעב (מלכים א יז), ואילו לו עצמו כשבא לביתה לא היה מזון עד שנאלץ לבקש ממנה לחם. וכן לאחר שאלישע נפטר, באו לקבור אדם לידו, וכשנגעו עצמותיו בעצמות אלישע, קם האיש לתחייה (מלכים ב יג, כ-כא). אם השכן רק בעולם הזה, כיצד אנשים שאינם ראויים קיבלו שכן בגלל הצדיק הראוי לכך? אלא מוכרחים לומר שהשכן מגיע לעולם הבא, וה' מחיה מתים או מביא מזון בעוה"ז כאשר יש תכלית מסוימת במעשים אלו.

529 **ראיה רביעית** - אנשי סדום מתו מיתה חמורה באש וגופרית מפני שחטאו, אם העונש רק בעולם הזה, מדוע אין אנו רואים עוד עונשים כאלו, הרי בכל דור מן הסתם קיימים אנשים החוטאים בחטאייהם של אנשי סדום? אלא שהעונש יהיה בעולם הבא.

530 **ראיה חמישית** - כשעם ישראל עבדו עבודה זרה, נענשו בעונש חמור, שישלוט עליהם מלך זר שיגזור גזירות נוראיות, יטב אתם ויגלם מהארץ. והנה הגויים עובדים עבודה זרה, ואם השכן בעולם הזה, מדוע אינם נענשים בעונשים כאלו? ומכאן רעיקר הדין בעולם הבא. **ראיה שישית** - ה' ציוה להרוג את כל המדיינים, אפילו תינוקות קטנים, וכן הרבה תינוקות וילדים מתו בזמן המבול, ומדוע נהרגו הרי הם לא חטאו? ומכאן חייבים לומר, שלאחר המוות מחכה שכן על מצוות שעשו, ופיצוי על הסבל שסבלו בלא שחטאו.

לעילוי נשמת אברהם בן ג'ני ז"ל

ב- 520 ואֶזְכֹּר מְקוֹם הַתּוֹבִים בְּמִקוֹם הַזֶּה י"ג עֲנִינוּ. 521 **תחלתם ענינו יצחק**, ראית אותו שִׁמְסֹר עֲצָמוֹ לְשִׁחִטָּה וְלִקְרָבָן לְעִשׂוֹת מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ, וְאֵלּוֹ הָיָה אֶצְלוֹ שֶׁהִגְמוֹל אֵינָנו כִּי אִם בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּלִבְד, אִיזָה דְבָר הָיָה מְקַנֵּה שִׁיְהִיָּה גְמוּלוֹ אַחֲרֵי מוֹתוֹ? גַּם הַבּוֹרָא עוֹד לֹא הָיָה מְצַוֵּהוּ בְּזֶה, פִּינּוֹן שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ עֲלָיו גְמוּל. 522 **ומצאתי עוד**, חֲנַנְיָה, מִיִּשְׁאֵל וְעֲזַרְיָה, מְסֹרוּ נַפְשׁוֹתֵם לְאֵשׁ שֶׁלֹּא יַעֲבֹדוּ הַצֵּלִם, וְאֵלּוֹ הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהִגְמוֹל אֵינָנו כִּי אִם בְּעוֹלָם הַזֶּה, אִי זֶה דְבָר הָיָה נִשְׁאָר לָהֶם אַחֵר שֶׁתִּשְׁרַפֵּם הָאֵשׁ שִׁיקּוּ אוֹתוֹ? וּמִצְאָתִי בְּדַנְיָאֵל שִׁמְסֹר עֲצָמוֹ לְאֲרִיזוֹת בְּעֵבּוֹר הַתְּפִלָּה שֶׁהָיָה מְתַפַּלֵּל לְבוֹרְאוֹ, וְאִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהִגְמוֹל אֵינָנו כִּי אִם בְּעוֹלָם הַזֶּה, מָה הָיָה נִשְׁאָר לוֹ לְקוֹלוֹת אַחֵר שִׁיאֲכַלְהוּ הָאֲרִיזוֹת? 523 **אלה הדברים** (וְרַחֲמֵי הָאֱלֹהִים) מוֹרִים כִּי הַנְּבָרָאִים מְסַכְּיָמִים, כִּי הִגְמוֹל אֵינָנו בְּעוֹלָם הַזֶּה.

524 **ואם יאמר אומר** הן לא נמצא מה שצדק בתורה מן הגמול, כי אם בעולם הזה בלבד, והוא מה שכתוב בפרשת אֵם בְּחֻקֵּי (ויקרא כו) וּבְפִרְשֵׁת וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ (דברים יא). 525 **נאמר כי** הַבּוֹרָא לֹא עֲזָבָם מִבְּלִתִּי גְמוֹל הָעוֹלָם הַבָּא, כִּאֲשֶׁר אֲנוּ עֲתִידִים לְבָאֵר, וְלֹא הָיָה הַמְּפֹרָשׁ בָּהּ הַבְּחֻלְחֻלַת הָעוֹלָם הַזֶּה וְרַעְתּוֹ כִּי אִם לְשֵׁתֵי סְבוּת, אַחַת מֵהֵנָּה, שֶׁגְמוֹל הָעוֹלָם הַבָּא מִפְּנֵי שִׁאִין עוֹמְדִין עֲלָיוֹ כִּי אִם בְּשִׁכְל כִּאֲשֶׁר בְּאַרְנּוֹ, לֹא זָכַרְתָּהּ הַתּוֹרָה כִּי אִם בְּצִרְיָה, כִּאֲשֶׁר עֲשָׂתָה בְּיוֹצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאָמֹר (בראשית ב, טו), וְלֹא אָמַרְהָ: אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֵיךָ, לֹא תִרְצַח, לֹא תִנְאַף, לֹא תִגְנוֹב, כִּי הַשִּׁכְל מוֹרָה עַל כָּל אֵלָה, אֲבָל הַרְאָתָה וּמַעֲצָ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תִאֲכַל, מִפְּנֵי שִׁאִין הַשִּׁכְל מוֹרָה עֲלָיו, וְכֵן לֹא הִזְכִּירָה הַגְּמוּל הָאַחֵר, בְּעֵבּוֹר שִׁמְסִמָּה עַל הַשִּׁכְל שִׁיזָרָה עֲלָיו. 526 **והשניית**, כִּי הַנְּבּוֹאָה מִמְּנִהְגָה לְהַרְחִיב בְּדַבְרִים שֶׁהִצְרַח מִבְּיַד אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ, וְתִקְרַצַּר בְּדַבְרִים רַחוּקִים, וְכִאֲשֶׁר הָיָה צָרָה הַעֵם בַּעַת שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם הַתּוֹרָה לִידְעֵת עֲנִינוּ אֲרִץ כְּנַעַן אֲשֶׁר הֵם בָּאִים אֵלֶיהָ, הַרְחִיבָה לָהֶם בְּפִרוּשׁוֹ וּבְמָה שִׁישׁ בּוֹ מִפְּרִי עֲבוֹדָתָם וְהַמְרוֹתָם, וְעַל כֵּן הַתְּחִילָה בְּמִטְרָ וּבְמָה שֶׁבְּפִרְשֵׁת (דברים יא, ט): כִּי הָאֲרִץ אֲשֶׁר אֲתָה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כִאֲרִץ מִצְרַיִם הִיא, עַד סוֹפָה, וְרַמְזָה אֶל הַרְחוֹק בְּמִאֲמָר קֶצֶר, לֹא בְּפִרוּשׁ רַחֵב.

527 **והשנייה** הגְּדוּלָה בְּזֶה, מִצְּאָנוּ מִשֶׁה רַבְּנוּ, הַגְּדוֹל שֶׁבְּצִדִיקִים וּבְעוֹבְדֵי־מֵת, לֹא הָיָה לוֹ מַעֲנִינוּ גְמוֹל הָעוֹלָם הַזֶּה דְבָר, כְּמוֹ וְנִתְּנִי גְשָׁמִיכֶם בְּעֵתְכֶם, וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ, וְנִתְּנִי שְׁלוֹם, וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם, וְאֲכַלְתֶּם יִשׁוֹן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָא אֶל אֲרִץ כְּנַעַן, וְאֵלּוֹ לֹא הָיָה לְצִדִיקִים כִּי אִם מִה שִׁישׁ בְּאֵם בְּחֻקֵּי, הָיָה מִתְחַיֵּב שִׁיְהִיָּה רַבּוֹ לְמִשֶׁה וְאִין עוֹד, זֶה מוֹרָה שֶׁרַב הִגְמוֹל בְּעוֹלָם הַבָּא. אֶף הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כְּפִי הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים כִּאֲשֶׁר בְּאֲרֵצֵי קֶדֶם זֶה. 528 **ומזה** מה שֶׁהִגִּיד לָנוּ, כִּי אֵלֶיהוּ מְתַפַּלֵּל שִׁיְבָרַךְ הַבּוֹרָא בְּקִמּוֹ וּבְשִׁמּוֹן לְזוּלְתוֹ בְּתַפְלָתוֹ, וְהוּא מְבַקֵּשׁ חֵלֶת לָחֶם וְלֹא יִגִּיעַ אֵלָיִךְ (מלכים א יז). וְשִׁאֲלִישֶׁע וְהוּא מֵת הַחַיָּה הַבּוֹרָא בְּעֵבּוֹרוֹ הָאָדָם אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אֶל קִבְרוֹ (מלכים ב יג, כ-כא). וְאֵלּוֹ הָיָה הִגְמוֹל הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלִבְד, לֹא הָיָה יָכוֹל מִי שִׁאִינוֹ רְאוּיֹ לְהִגִּיעַ אֵלָיו, לְהִגִּיעַ זוּלְתוֹ אֶל מְאוּמָה מִמֶּנּוּ. 529 **ומזה** מה שֶׁסָּפַר לָנוּ עַל אֲנָשֵׁי סְדוֹם, שֶׁמַּעַת שֶׁהִגְדִּילוּ בְּרָעָה וּבְחַטָּא, הִפָּךְ הַבּוֹרָא אֶת אֲרָצָם, וְהַמִּטְרִי עֲלֶיהָ אֵשׁ וְגִפְרִית, וְאֵלּוֹ לֹא הָיָה עֲנֵשׁ כִּי אִם בְּעוֹלָם הַזֶּה, הָיָה יוֹרֵד עַל מִי שֶׁהִגְדִּיל לְהִרְעֵ אֵשׁ וְגִפְרִית בֵּין רַב לְמַעַט, הַכֵּל לְפִי חַטָּאתוֹ, וְאִין אֲנַחְנוּ רּוֹאִים כֵּן. 530 **ומזה** שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעֲבָדוּ זוּלְתוֹ, הַשִּׁלְטִי עֲלֵיהֶם זוּלְתָם מִן הָאֲמוֹת, וְשָׁבוּ אוֹתָם וְהִגְלוּם. וְהֵנָּה אֲנַחְנוּ רּוֹאִים עֲמִיּוֹם רְבִים עוֹבְדִים זוּלְתוֹ וְאִינֵם נִשְׁבָּים וְלֹא גוֹלִים, וְאֵלּוֹ הָיָה הַעֲנֵשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה, הָיָה מְגִיעַ אֵלֵיהֶם כְּמוֹהוּ. וּמָזָה עוֹד שֶׁהוּא צִדִיקֹ כִּאֲשֶׁר צָוָה בְּהַרְוֹג טַף מִדָּן, וְהַמִּית טַף הַמְּבּוּל, וְהֵנָּה אֲנַחְנוּ רּוֹאִים שֶׁהוּא מְצַעֵר בְּטַף וּמְמִיתָם, מִתְחַיֵּב שִׁיְהִיָּה אַחֵר הַמּוֹת עֲנִינוּ, שִׁיְגִיעוּ בּוֹ אֶל תְּמוּרַת מַה שֶׁנִּצְטַעֵרוּ בּוֹ, כִּאֲשֶׁר בְּאַרְנּוֹ:

מדוע העולם הבא לא מוכרח בתורה

הרבה אינם מקבלים גמול בעולם הזה

מאמר תשע"ו כב ניסן

אין עומדיו עליו - אין מבינים אותו. **בדברים הרחוקים** - עתידיים, פחות נצרכים. **שאינו ראוי וכו'** - שאינו ראוי בעצמו למצב מסוים. **להגיע זולתו** - לסייע לאחר. **זולתו** - אלוהים אחרים. **שהוא צדיק** - ה' שופט צדק.

לימוד יומי
פלאות - האמונות והדעות